

तपसःप्रयोजनमाह लोकेति ॥ १६ ॥ क्षेत्रज्ञः सर्वभूतानामादिरंतश्चकेशवेत्यस्यार्थः क्षेत्रं महाभूतान्यहंकारोबुद्धिरव्यक्तमेव च इन्द्रियाणि देशकंचचंचंद्रियगोचराः इच्छाद्वेषः सुखंदुःखंसंघातश्चेतनाधृतिः एतत् क्षेत्रमिति भगवता व्याख्यातं कोशपंचकालमकंतजज्ञः तत्पकोशकः अंतरालेत्यर्थः सर्वभूतानां सर्वेषां वियदादीनां जरायुजादीनां च जीवानामादिः परमकारणं अंतःलयस्थानं रजतस्येव शुक्तिः अवांतरकारणानाम विधाकामकर्मादीनां क्षेत्रमध्ये अव्यक्तेच्छादिपदैरुपात्तत्वात् एतेन प्रपंचस्य मिथ्यात्वाज्जीवपरयोरैक्याच्चा द्वैतकृष्णतत्त्वमुक्तं ॥ १७ ॥ भौमं भूमिपुत्रं प्रथमोत्पादितं सर्वभूतानां प्रथमेन अहंकारेण उत्पादितं भूतादि

आतिष्ठस्त्वमर्थैकेन पादेन नियमस्थितः ॥ लोकप्रवृत्तिहेतोस्त्वमिति व्यासो ममाब्रवीत् ॥ १८ ॥ क्षेत्रज्ञः सर्वभूतानामादिरंतश्चकेशव ॥ निधानंतपसां कृष्णयज्ञस्त्वं च सनातनः ॥ १७ ॥ निहत्य नरकं भौममाहृत्य मणिकुण्डले ॥ प्रथमोत्पादितं कृष्णमेध्यमश्वमवास्तुजः ॥ १८ ॥ कृत्वा तत्कर्मलोकानामृषभः सर्वलोकजित्वा हरिरासीः परंतप ॥ ब्रह्मासोमश्चसूर्यश्च धर्मो धातायमोऽनलः ॥ १९ ॥ ततः सर्वेश्वरत्वं च संप्रदायशचीपते ॥ मानुषेषु महाबाहो प्रादुर्भूतो सिकेशव ॥ २० ॥ सत्वं नारायणो भूपरायणं देवमूर्धा क्रतुभिर्मधुसूदन ॥ अयजो भूरितेजो वै कृष्णचैत्ररथे वने ॥ २१ ॥ वायुर्वैश्रवणो रुद्रः कालः खं पृथिवी दिशः ॥ अजश्चराचरगुरुः स्वष्टात्वं पुरुषोत्तम ॥ २२ ॥ परायणं देवमूर्धा क्रतुभिर्मधुसूदन ॥ अयजो भूरितेजो वै कृष्णचैत्ररथे वने ॥ २३ ॥ शतं शतसहस्राणि सुवर्णस्य जनार्दन ॥ एकैकस्मिंस्तदायज्ञे परिपूर्णा निभागशः ॥ २४ ॥ अदितेरपि पुत्रत्वमत्ययादवनंदन ॥ त्वं विष्णुरिति विख्यात इन्द्रादवरजो विभुः ॥ २५ ॥ शिशुर्भूत्वा दिवं खंच पृथिवीं च परंतप ॥ त्रिभिर्विक्रमणैः कृष्णक्रांतवानसितेजसा ॥ २६ ॥ संप्राप्य दिवमाकाशमादित्यस्यंदने स्थितः ॥ अत्यरोचश्च भूतात्मन भास्करं स्वेन तेजसा ॥ २७ ॥ प्रादुर्भावं सहस्रेषु तेषु त्वया विभो ॥ अधर्मरुचयः कृष्णनिहताः शतशोऽसुराः ॥ २८ ॥ सादितामौरवाः पाशानि सुंदनरकौहतौ ॥ कृतः क्षेमः पुनः पंथाः पुरं प्राग्योतिषं प्रति ॥ २९ ॥ जारूथ्यामादुतिः काथः शिशुपालो जनैः सह ॥ जरासंधश्च शैब्यश्च शतधन्वा च निर्जितः ॥ ३० ॥

रहंकार इति प्रसिद्धं मेध्यं यज्ञियं ॥ १८ ॥ तत्कर्म अश्वोत्सर्गाख्यं ॥ १९ ॥ २० ॥ सत्वं क्षेत्रज्ञः शुद्धचिन्मात्रः भूस्थानीयः सत्नारायणः नरेण परमात्मना सृष्टं नारं स्थूलसूक्ष्मकारणरूपं उपाधि त्रयंतदेव अयनं वा सस्थानं यस्य स तथा वक्षोः कुर्वीजस्थानीयविराट्सूत्रांतर्यामिरूपो भूत्वा हरिः परिणतबीजसहस्रगर्भफलस्थानीयः सांबमूर्तिः आसीः ईषत्पक्कफलोपमाश्च ब्रह्मादयस्त्वमेव ॥ २१ ॥ हे पुरुषोत्तम उक्तेभ्यो बीजादिस्थानीयेभ्य उक्तमभूस्थानीयनिर्विशेषचिन्मात्ररूप अजो विष्णुः चराचरगुरुः रुद्रः स्रष्टा दक्षप्रजापत्यादिः ॥ २२ ॥ परायणं सर्वोक्तं प्राप्य देवमूर्धा देवश्रेष्ठः क्रतुभिरयज इत्यन्वयः अधुष्य इति पाठे त्वयज इत्यध्याहारः ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ संप्राप्य सम्यक् व्याप्य आदित्यस्यंदने सूयदेहे भास्करमंडलाभिमानी न जीवं ॥ २७ ॥ २८ ॥ सादिताः छिन्नाः मौरवाः आत्रंतं तिमयाः मुरवेष्टने अस्मादौणादिके उक्प्रत्ययेतद्धितः मौर्वीशब्दोप्यत एव मध्यमस्वरलोपेन निष्पन्नः ॥ २९ ॥ जारूथ्यानगर्या ॥ ३० ॥